

Harputlu Efendigil Ailesi Terekesinde Bulunan Meçhul Bir Nedîm Divanı ve Nedîm'in Elif-nâmesi

Doç. Dr. İlyas KAYAOKAY

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı ABD., kayaokay_2323@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-8544-2307

Özet

Kökleri 16. asra kadar uzanan Harputlu Efendigil ailesi, tarih, kültür ve edebiyata önemli katkıda bulunmuş, pek çok âlim, evliyâ ve şair bu aileden çıkmıştır. Efendigil ailesinin değerli hizmetlerinden biri de Yusuf Kâmil Paşa Kütüphanesi'nin hâmilîğini üstlenmesidir. Müftü Kemâleddin ve oğlu Ömer Naîmî Efendigil, bu kütüphaneye sahip çıkarak çoğu tek nüsha binlerce el yazma ve matbu eserin günümüze intikal etmesine vesile olmuştur. Bugün *Efendigil Koleksiyonu* olarak anılan bu kütüphane, 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi*'ne bağışlanmıştır. Ancak fişleme ve tasnif çalışması yeterince yapılmadığından pek çok ünik eser kaybolmuş ya da hatalı kaydedilmiştir. İlgisizlikten ötürü tozlu raflara mahkum edilmiş önemli eserlerden biri, bu makalenin konusunu teşkil etmektedir. Söz konusu yazma, 18. asrın meşhur şairlerinden Ahmed Nedîm (1681-1730) adına kaydedilen bir divandır. Arapça ve Türkçe divandan oluşan bu yazmanın daha evvel bilinmeyen başka bir Nedîm'e ait olduğu tespit edilmiştir. Müstensihî belli olmayan 92 varak hacmindeki divan üzerinde istinsah kaydı vb. herhangi bir bilgi yoktur. Çalışmamızda, 38b-90b varakları arasında yer alan 112'si gazel olmak üzere 127 manzumeden müteşekkil kimliği meçhul Nedîm'in Türkçe divanı üzerinde durulmuş ve onun divanının başındaki 29 beyitlik elif-nâme mesnevisinin tedkikiyle yeni harflere neşri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nedîm, Harput, Kütüphane, Divan, Metin Neşri, Elif-nâme.

The Inheritance of the Efendigil Family of Harputlu An Unknown Nedîm Diwan and Nedîm's Elif-nâme

Abstract

The Efendigil family of Harput, whose roots date back to the 16th century, made significant contributions to history, culture and literature, and many scholars, saints and poets came out of this family. One of the valuable services of the Efendigil family was the patronage of the Yusuf Kâmil Paşa Library. Mufti Kemâleddin and his son Ömer Naîmî Efendigil were instrumental in the preservation of thousands of manuscripts and printed works, many of which are unique copies. This library, today known as the Efendigil Collection, was donated to the Ankara University Faculty of Theology Library in 1972. However, due to the lack of adequate cataloging and classification work, many famous works were lost or recorded under the wrong name. One of the important works condemned to dusty shelves due to lack of attention is the subject of this article. The manuscript in question is a divan recorded in the name of Ahmed Nedîm (1681-1730), a famous poet of the 18th century. This manuscript, which consists of an Arabic and Turkish diwan, was previously identified as belonging to another unknown Nedîm. There is no information on the 92-page diwan, whose author is not known, such as a record of the manuscript. In our study, the Turkish diwan of the unknown Nedîm, which consists of 127 verses, 112 of which are ghazals, between 38b-90b, has been emphasized and the elif-nâme masnawi of 29 couplets at the beginning of his diwan has been analyzed and transliterated into new letters.

Keywords: Nedîm, Harput, Manuscript, Diwan, Text Transcription, Elif-nâme.

Giriş

Bugün Elazığ'ın bir mahallesi olan Harput, pek çok âlim, mutasavvıf, musikî-şinas, nâsir ve şâir yetiştirmiş önemli bir taşra kültür merkezidir. Harput'un tarih ve kültüründe iz bırakmış önemli ailelerin başında "Efendigil" nâmı ile maruf aile gelmektedir. İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında* adlı eserinin II. cildinde Efendigil ailesi hakkında şu bilgileri verir: "*Resmî kayıtlara göre on altıncı asırdan bugüne kadar Harput'ta ilim ehli yetiştirmesiyle şöhret kazanmış olan bu aileye evvelce (İmamzade) derlermiş. Aile arasında yetişen büyük zatlardan bir çoğu, uzun zaman memleket müftülüğünde bulundukları için sonraları Harput tabiriyle (Müftügil) ve en sonra da (Efendigiller) unvaniyle anılan bu ilim ailesinin cetleri aslen Harput'un Teştek köyünden Harput'a gelmişlerdir*" (1959: 146). Efendigil ailesinin bazı fertleri edebiyat ve sanat alanında ön plana çıkmış ve önemli eserler bırakmışlardır. Bilhassa *Kaside-i Bürde* şârihi Hacı Ömer Naîmî (1801-1888) ve oğlu Müftü Kemâleddin, Harput'taki klasik şiir kültürünün en mühim iki temsilcisidir. Bu aileye mensup meşhur simalardan biri de ünlü tıpçı Prof. Dr. Canan [Efendigil] Karatay'dır. Efendigil ailesi aynı zamanda önemli el yazmaların hâmişidir. 2000'den fazla yazma ve matbu eseri 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Kütüphanesi*'ne bağışlayan aile, mezkûr kütüphanenin kurucuları sayılarak tarih ve kültürümüze büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.

Bugün bu yazmalara açikerişim yoluyla ulaşılabilmekte ve onlardan istifade edilebilmektedir. Ancak kütüphane bilgi fişlerinde bağışlayan bilgisi yer almadığından tam olarak hangi eserlerin Efendigil ailesi tarafından bağışlandığı meçhuldür. Bağışlanan eserlerin bazen ilk bazen de son sayfasında "Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972" mührü vardır. Kütüphane yetkilileriyle yaptığımız görüşmede yazmaların çok fazla olması sebebiyle henüz bir tasnif çalışmasının yapılamadığı tarafımıza bildirilmiştir. Efendigil ailesinin kütüphanesinin izini süren Prof. Dr. Ahmet Karataş bu konuda epey mesai harcar. Karataş'ın "*Harput Yusuf Kâmil Paşa Medrese ve Kütüphanesi*" (2020) adlı kitabında, Efendigil koleksiyonunda bulunan el yazmaların Harput'tan Ankara'ya uzanan serencamı, tarihî vesikalar ışığında etraflıca anlatılır.

Mezkûr koleksiyon esasen Yusuf Kâmil Paşa (1808-1845) tarafından kurulmuş Harputlu Müftü Kemâleddin Efendi'ye, ondan da oğlu Av. Ömer Naîmî Efendigil'e (ö. 1966) intikal etmiştir. 1926 yılında kütüphanede bulunan yazma ve matbu eser sayısı 1531'dir. Ömer Naîmî Efendi 1966 yılında vefat edince oğlu Esad Efendigil, aile kararıyla kitapları bir devlet kütüphanesine bağışlamak ister. *Beyazıt Devlet Kütüphanesi* ile *Millî Kütüphane* yetkilileri tasnif konusunda

üşengeç davranınca bu kütüphanelere bağışlamaktan vazgeçilir. Neticede aile dostu Baha Soysal vasıtasıyla Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanına teklif edilir ve Harput eşrafının karşı çıkmasına rağmen kitapların kütüphaneye bağışına karar verilir. 46 koli dolusu tüm kitapların üzerine “Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972” mührü basılır. Kütüphane görevlilerinin yaptığı sayımda 860’ı el yazma 1986’sı matbu olmak üzere 2846 eser teslim edilmiştir. Karataş, kitabında yazmaların nasıl dağıldığına dair önemli bilgiler vermektedir. (2020: 197-214) Ekserisinin dinî eser olduğu bilinen yazmalar arasında pek çok ünik yazma mevcut olup bir kısmı bugün kayıp durumdadır.

Harputlu divan sahibi en meşhur şair olan Rahmî-i Harputî’nin yayımlanmamış şiirlerini hâvî bir divan nüshası (Karataş, 2020b: 51-86) bu koleksiyonda ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada da mezkûr koleksiyona farkında olmadan hatalı şekilde kaydedilmiş bilinmeyen bir divan ele alınıp tanıtılmıştır.¹ Bahsi geçen el yazma divan, kütüphaneye “Nedim Divanı (1681-1730)” şeklinde kaydedilse de divanın ne Nedîm-i Kadîm’e (ö. 1670) ne de meşhur lâle devri şairi Ahmed Nedîm’e ait olmadığı anlaşılmıştır. Kim olduğu meçhul olan bu Nedîm, literatüre geçmemiş bir şairdir. Makalenin sonraki bölümlerinde Nedîm mahlaslı şairler hakkında bilgiler verilmiş ve ilgili yazma ve yazmada bulunan şiirler tanıtılmıştır. Ayrıca şairin dikkat çekici şiirlerinden biri olan elif-nâme türündeki mesnevisinin de tanıtımı ve yeni harflere aktarımı yapılmıştır.

1. Meçhul Bir Şair: Nedîm ve Türkçe Divanı

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi’nde 18. asrın ünlü şairi Ahmed Nedîm’e mâl edilen mezkûr divan, kütüphanenin yazma eserler bölümünde 1086 sıra numarasıyla kayıtlıdır. Nedim, 1681-“1730 Divan / Nedim” bilgisi dışında esere dair herhangi bir katalog bilgisi yoktur. Kitabın ilk varakındaki mühürde de yer numarası 37150, ayniyet numarası 47322 olarak bildirilir. Yazmanın son yaprağında da alelacele mühürlendiği mürekkebin bozulmasından anlaşılan “Harputlu Efendigil Ailesi Bağışı 1972” ibaresi vardır.

¹ Bir sohbetimiz esnasında Efendigil ailesinin bağışlamış olduğu bu yazmadan bize bahsederek eseri incelemeye teşvik eden kıymetli Prof. Dr. Ersen Ersoy’a çok teşekkür ediyorum. Arapça ve diğer bazı ibarelerin çözülmesinde yardımlarını esirgemeyen Mustafa Asım Küçükaşçı’ya da ayrıca teşekkür ediyorum. Mezkûr divan üzerine çalışmalarımız tamamlanmak üzere olup yakın zamanda kitap olarak tarafımızca neşredilecektir.

Yazmada herhangi bir başlık, bilgi notu, hangi tarihte istinsah edildiği, müstensihinin kim olduğu kayıtlı değildir. Tezhipli karton kapak içerisinde bulunan yazmanın baş tarafının eksik olduğu anlaşılmaktadır. 92 varak hacmindeki yazmanın 2a yüzünde sonradan eklendiği anlaşılan “89” numarası vardır ve tüm varaklar 89’dan başlamıştır. Sayfa numaraları düzenli ve doğru olarak yazılmamış ve 92. varakın a yüzü de rakabeden anlaşıldığı kadarıyla kopuk görünmektedir. Bu Arapça nesir kısmın devamı yoktur. Ancak diğer tüm sayfaların ayak diğer adıyla rakabeleri tam olup herhangi bir eksiklik yoktur. Çalışmamızda müstakil olan bu eseri 1a yaprağından başlattık. Yazmada fazla olmasa da tahribat mevcuttur. 25b-26a varaklarında mavi bir boya/mürekkep esere bulaşmış ancak yazının okunmasına engel teşkil etmemiştir. 33a-33b yaprağı ise katlandığı için çok az miktarda bozulma olmuştur. 90b yani son yüzünde de bir çocuğun eliyle yapıldığı sanılan çizgi tesvidatı vardır.

Eser dijital ortama aktarılırken 51b ile 52a yapraklarının olduğu sayfa mükerrer olarak ilave edilmiştir. Mürekkebin taşmaması aharlı bir kâğıda sahip olduğu izlenimini uyandırır. Kıрма nesihle istinsah edilen metinde hareke yoktur. Bazı ibareler pembe tonuna yakın kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Sayfalarda cetvel olmayıp beyitler bazen yan yana bazen de alt alta istinsah edilmiştir. Sayfalardaki satırlar bir düzene sahip değildir ve satırlar 15-20 arasında değişkenlik gösterir.

Yazmanın 1b-5a yapraklarında Hatim duâsı vb. Arapça metinler vardır. 5b’den itibaren Arapça şiirler kayıtlıdır. 60 beyitlik Arapça elif-nâme ile başlayan Arapça bölümde 21b yaprağına kadar müstakil 45 şiir yer alır. 21b-22b’de yine Arapça nesir bir bölüm vardır. 23a-38b varaklarında 40 Arapça şiir bulunmaktadır. Müfredlerle birlikte 85 civarında Arapça şiiri olan Nedîm’in Türkçe divanı ise 38b-90b varakları arasındadır. Gerek Arapça gerekse Türkçe bölümde Nedîm’in kim olduğuna ve hangi asırda yaşadığına dair bir bilgi söz konusu değildir. Ancak Türkçe divanı incelediğimizde kim olabileceğine dair bazı tahminler yürütmek mümkündür.

Şairinin mahlasının Nedîm olduğunu bazı beyitlerde de Nedîmî olduğunu müşahade ediyoruz. Mahlas dışında bir de özel şahıslara hitaben yazılmış şiirler ve bir yer adına rastlanılmıştır. Tespit edilen 18 gazelde (v. 43a, 44a, 44b, 45a, 47a, 48a, 50b, 53b, 56a, 57a, 58b, 62b, 63a, 69b, 70a, 70b, 71a, 78b) mahlas Nedîmî şeklindedir. Bu beyitlerdeki nisbet i’si belirtme hâli eki değildir. Ancak belirtme hâli eki şeklinde (Nedîm’i) görüldüğü mahlas beyitleri de mevcuttur.

Ey Nedîmî cevır ile 'ömrüñ gûzeşt oldu hemân [45a]

Nedîmî muntazır olmuş cevâba [47a]

Ey Nedîmî gûş-dâr ol kavlime ihlâş ile [53b]

Şairimiz mahlas olarak Nedîm ve Nedîmî'yi kullandığından belki de gerçek adı da Nedîm'dir. Nedîm'in nereli olduğu yahut yaşadığına dair bir diğer ipucu da bir beytinde geçen yer adıdır. "Üsküdâr'a ne gûne varsa gerek 'izzet ile ırgürmez" mısraında geçen "Üsküdar" yer adı, şairin İstanbul'da ikamet ettiğine işaret olabilir.

Şairimiz mahlas olarak Nedîm ve Nedîmî'yi kullandığından belki de gerçek adı da Nedîm'dir. Nedîm'in çok iyi bir tahsil gördüğü, Arapça divançe ortaya koyacak kadar âlim bir kimse olduğu âşikardır. Bir devlet dairesinde memur olarak vazife aldığını tahmin ediyoruz. Bizi bu tahmine sevkeden manzumelerin matla beyitleri şunlardır:

İzdiyâd-ı zahmete bâ'is olup işbu kitâb

Ücreti kâmil olursa kâtibe kalmaz cevâb [44a]

'Âķıbet 'ilm-i raķam devri gerek dâ'ireye

Çün saņa lâzım olup kıl nazarı dâ'ireye [85a]

Nedîm'in nereli olduğu yahut yaşadığına dair bir diğer ipucu da bir beytinde geçen yer adıdır. "Üsküdâr'a ne gûne varsa gerek 'izzet ile ırgürmez" mısraında geçen "Üsküdar" yer adı, şairin İstanbul'da ikamet ettiğine işaret olabilir. Şayet bir devlet büyüğüne sunulmuş bir kaside yahut manzume olsaydı şairin kimliği daha kolay belirlenebilirdi. Ancak bazı manzumelerde kimi şahıs isimlerine rastlanılmıştır. Bu şahısların da şair mi yoksa Nedîm'in arkadaşları mı olduğu gizemini korumaktadır. Görüldüğü üzere Vehbî, Kâmil, Fehmî ve Hoca Aziz, Nedîm'in yakın çevresinde bulunan simalardır. Anlaşıldığı kadarıyla Vehbî, önceden saygı duyduğu sonradan bir sebepten arasının bozuk olduğu biridir. Ne Seyyid Vehbî ne de Sünbül-zâde Vehbî divanlarında bu Nedîm için yazılmış bir cevaba rastlayamadık. Netice de bu isimler de şimdilik meçhuldür.

Ben seni dānā şanurdum Vehbiyā itme cidāl

Çün kıyās itdüm seni Kâmil gibi ehl-i kemāl

Ki tebāh itdün beni hîç bulmasın yâr-ı Nedîm
Kim beni âzürde eyler cümle ‘ömri der-nikāl [69a]

Ḥüsn-i şüret hîç saña bu vech ile lâzım degül
Ḥüsn-i sîretle olursın bu Nedîm’e deste gül
Ger dilersen Vehbiyâ bu ‘ilm-i rakmı bâ-kemāl
Kâmil gibi ehl-i kemāl ol çün anuñ bāğında gül [69b]

Sābıka lâfuñ ile ben seni şandum Ḥâtem
Keremün olsa gerek çünki senüñdür ḥâtem
Pek girân oldu baña fi‘lün eyâ Fehmî ‘azîz
Bilmedüm buhlün olur cânı dahı istersem [72b]

Cevher-i yâkûtı Kâmil zâyi‘ātuñ eyleme
Ehl-i fâkat olmadan yâkûtı lafzuñ eyleme [87a]

Vefâyı kim zirâ‘at eylemiş tâ kim ide Vehbî
Ne güne böyle bî-hûşa bu ḥvâce eylesün ‘atî [90b]

Vehbiyâ şādık olup ḥaqqıña ‘âlim didigi
Didiler zâyi‘ olur Ḥvâce ‘Azîz’ün emegi
Ben saña ‘izzet iderken niye olduñ nādān
Bu mıdur ḥaqqı Nedîm’ün ki yiyersin çöregi [90b]

‘İlm-i raķm buhlûn ile hâşıla gelmez Fehmî

Hvâce ile nazar [it] tâ ki bulursun raķamı [90b]

Kanaatimizce bu meçhul Nedîm, 18. asır ve sonrasında yaşamış bir şair olup Türk edebiyatında Ahmed Nedîm, Nedîm-i Kadîm (ö. 1670) ve Mahmud Nedîm Paşa (1818-1883) dışında tespit edebildiğimiz Nedîm ve Nedîmî mahlaslı şairler şunlardır:

Nedîm-i Konevî (d. ?? - ö. ??)²

Âşık Ali Nedîmî (d. ?? - ö. ??)³

Nedîm Efendi, Erzurumlu (d. ?? - ö. ?/19. yy.)⁴

Eğinli-zâde Mahmûd Nedîm Bey (d. ?? - ö. 1255/1839)⁵

Bu şairlerin tespit edilen şiirlerine baktığımızda elimizdeki Nedîm’le örtüşmediği de görülmektedir. Eklemek istediğimiz bir diğer husus pek çok beyitte görülen “cân-ı men” ibaresidir. Bu kullanım doğu Türkçesinde daha yaygın olup divanın Harput’ta ortaya çıkması şairin doğu coğrafyasına mensup olma ihtimalini arttırmaktadır.

İleride yeni nüshalar bulunması hâlinde Nedîm’in kimliğinin çözülebileceğini düşünmekteyiz. Şairin kim olduğundan ziyade ortaya koyduğu eserleri elbette daha önemlidir. Şimdilik meçhul Nedîm’in bilinen tek eseri Arapça ve Türkçe şiirlerini hâvî bu divandır. Sonraki bölümde Türkçe divan üzerinde durulacaktır.

² Efe, Z. (2021). “Nedîm”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim>

³ Baki, Z. S. (2014). “Ali Nedîmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-nedimi>

⁴ Arslan, M. (2015). “Nedîm Efendi Erzurumlu”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-nedim-efendi-erzurumlu>

⁵ Arslan, M. (2014). “Eğinli-zâde Mahmud Nedim Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-eginlizade-mahmud-nedim-bey>

1.1. Nedîm Türkçe Divanı'nın Tanıtımı

1.1.1. Nazım Şekilleri ve Hacmi

Nedîm'in Türkçe Divanı, 38b-90b varakları arasında yer almaktadır. Klasik divan tertibine uygun hâldeki şiirlerinin toplam sayısı 127'dir. Musammat ve diğer türler iç içe olup revî harfine göre mürettebdir. Nedîm'in Türkçe divanında hiç kaside yoktur ve Arapça Divanı'nda olduğu gibi Elif-nâme türündeki 29 beyitlik bir mesnevi ile başlamaktadır. Divan'ın sonunda da iki müfred beyti yer alır. Nazım şekilleri sınırlı olan şairin divanında 1 mesnevi, 112 gazel, 4 murabba, 1 muhammes-i mütekerrir, 5 kıt'a, musammat gazel şeklinde de yorumlayabileceğimiz ancak mısraların bilhassa ayrı olarak istinsah edildiği 2 koşma ve 2 müfred beyit bulunmaktadır. 78a varakında bulunan 6 bendlik muhammesin ilk bendinde, muhammesin mısra ve kafiye yapısına aykırı sehven yazıldığı düşünülen fazla dizeler göze çarpar. 72a varakında bulunan 8 beyitlik gazel ise tamamı matla beytinden müteşekkil gazel-i zü'l-metâlî özelliği gösterir. 62b varakında yer alan 7 beyitlik gazelin bütün beyitlerinde redd-i matla görülür.

Daha sonra ayrıca tanıtacağımız 29 beyitlik elif-nâmenin mesnevi olarak baş tarafta yer alması klasik geleneğe uygundur. Ancak herhangi bir devlet büyüğüne kaside yazmamış olması şairin kendi hâlinde bir taşra yahut kalem şairi olduğunu intibamı uyandırır. Hoca Neşet ile birlikte 18. asır ve sonrasında yetişen şairler arasında revaç bulan "kimseye kaside sunmama" politikasını benimseyerek kasdî olarak kaside yazmadığı da düşünülebilir. Divandaki en hacimli manzumelerin 73b-77a varakları arasında bulunan iki koşma olduğu görülür. Gerek mısraların ayrı ayrı imlâsı gerek vezindeki aksaklıklar bu şiirlerin musammat gazel değil koşma olduğuna kanıttır. 73b yaprağındaki 7'li heceyle yazılan (aynı zamanda *mefûlû müstefilûn* kalıbına da muvafıktır) koşma 31 bendden müteşekkil iken; v.75a'da yer alan 8'li hece ölçüsüyle yazılan ve aruz kalıbına denk olmayan koşma da 35 bend uzunluğundadır. 65b'de yer alan 18 bendlik murabba da hacimli şiirler arasındadır.

Gazellerin beyit sayısına baktığımızda 3 beyitten 14 beyte kadar kısa ve uzun gazeller müşahade edilmektedir. 8 gazelin üçer beyit olduğu ve hepsinde de mahlas bulunduğu, nâ-tamam gazel olmadığı anlaşılmaktadır. Bu gazeller muhtemeldir ki kıt'a olarak düşünülmüştür. Zira kahir ekseriyetinin muhtevası Vehbî, Fehîm, Kâmil gibi şahıslarla ilgili olan hususları ihtiva eder. Ancak kıt'alar, kafiye düzeni itibariyle matla beyti mukaffa değildir. Nedîm divanındaki 5 adet kıt'a ise a-a-x-a kafiyeli dört mısralı birer bendden oluşmaktadır. Elif-nâme'den sonra gelen ve divanın ilk gazeli olan manzume de 3 beyit olup âşıkâne gazel türündedir. Yine divandaki 8 gazelin de dört

beyit uzunluğunda olduğu ve hepsinde mahlas bulunduğu görülmektedir. Gazellerin %28'lik kısmı yani 31 gazel ise 5 beyit uzunluğundadır. Divan içerisinde en fazla 7 beyitli gazeller görülür. Gazellerin %30'u yani 33 gazel 7 beyit uzunluğundadır. 6 beyitli 6 gazel, 8 beyitli 5 gazel, 9 beyitli 5 gazel, 10 beyitli 3 gazel, 11 beyitli 2 gazel, 12 beyitli 2 gazel, 13 beyitli 6 gazel yer almaktadır. Divandaki en hacimli gazeller ise 14 beyit hacminde olup v.67b ve 82b'de kayıtlı iki şiirdir. Divanda, son dönemin özelliğine uygun olarak 15 beyti aşan mutavvel gazel ise görülmez.

1.1.2. Kafiye ve Redif

Divandaki manzumelerin revî harfine göre dizildiği, hurûf-ı hecâyâ uygun şekilde her harften en az bir gazelin nazmedildiği görülmektedir. Mesnevi haricinde divanın 40a-43b varaklarındaki 10 manzume elif (ا) revî harfli, 44a-46a varaklarındaki 8 manzume b (ب) revî harfli, 47a-47b varaklarındaki 3 manzume t (ت) revî harfli, 47b varakındaki 1 manzume ð (ث) revî harfli, 48a-48b varaklarındaki 2 manzume c (ج) revî harfli, 49a-50a varaklarındaki 3 manzume h (ح) revî harfli, 50a varakındaki 1 manzume x (خ) revî harfli, 50b-51a varakındaki 3 manzume d (د) revî harfli, 53a varakındaki 1 manzume z (ذ) revî harfli, 53a-57b varaklarındaki 12 manzume r (ر) revî harfli, 58a varakındaki 1 manzume tertibe aykırı şekilde e (ة) revî harfli, 58b-61a varaklarındaki 7 manzume z (ز) revî harfli, 61b varakındaki 1 manzume s (س) revî harfli, 62a varakındaki 1 manzume ş (ش) revî harfli, 62b varakındaki 1 manzume ş (ص) revî harfli, 63a varakındaki 1 manzume ž (ض) revî harfli, yine aynı varaktaki 1 gazel t (ط) revî harfli, 63b varakındaki 1 manzume z (ظ) revî harfli, 64a varakındaki 1 manzume 'ayn (ع) diğer manzume de ğ (غ) revî harfli, 64b-65a varaklarındaki 2 manzume f (ف) revî harfli, 65a varakındaki 1 manzume k (ق) revî harfli, 65b varakındaki 1 manzume k (ك) revî harfli, 67b-71a varaklarındaki 10 manzume l (ل) revî harfli, 71a-78a varaklarındaki 15 manzume (en fazla) m (م) revî harfli, 78b varakındaki 1 manzume n (ن) revî harfli, 79a-81b varaklarındaki 8 manzume m (م) revî harfli, 82a varakındaki 1 manzume ü (و) revî harfli, 82b-87a varaklarındaki 12 manzume a/e (ة) revî harfli, 87b varakındaki 2 manzume lâ (لا) revî harfli ve 88a-90b varaklarındaki 12 manzume de i (ى) revî harflidir.

Mesnevi haricindeki 126 manzumenin redif ve kafiye yapısında baktığımızda Nedîm'in kafiye de pek başarılı olmadığı, redif kelime hecelerinin kafiye olarak kullanıldığı görülmektedir. Manzumelerin %60 gibi büyük bir çoğunluğu yani 76 manzume müreddef, 50 manzume de redifsizdir. 76 redifin 12'si ek hâlindeki redif, 3'ü de ek+kelime hâlindeki rediftir. 61 redif de kelime ve bir kelime grubundan müteşekkil redif olup görülen redifler şunlardır: "olsam 'aceb

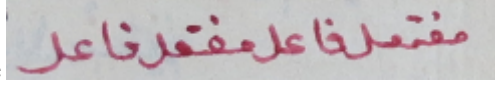
olmaz başa”, “olmaz saña”, “olsun saña”, “cânâ”, “eyâ cânâ”, “itmeyüb”, “akreb”, “olub”, “sabrî olub”, “lutf olub”, “olsun habîb”, “sâdır olub”, “it (2)”, “abes”, “harec”, “ferec”, “sahîh”, “olur sâlih”, “sâlih”, “olmaz saña râsih”, “olup mahmûd”, “nâmı hamîd”, “bana menfez”, “hâzık bilür”, “yokdur”, “dir”, “-inedür”, “-dedür”, “sahîh olmaz”, “olmaz (3)”, “görmez”, “kusûr olmaz”, “itdi beni ol fâris”, “olmuş”, “ahd-ı nakîz”, “bahr-ı muhîr”, “saña hâfız”, “dirîğ”, “illâ merâm olsun gerek”, “ol” “degil (2)”, “gül”, “ey cân-ı men mümkün degil”, “makbûl degil”, “halîl”, “-mişim”, “benem”, “görmedüm”, “-ım benim”, “-üñ”, “-im ben”, “merâm olsun başa bir gün”, “-ün”, “olsun emîn”, “ey fetânetlü”, “-e”, “-ına”, “-ı ile”, “-yâ”, “-a”, “dâireye”, “anuş hüsni niye”, “-e”, “eyleme”, “eyâ şehlâ”, “olup evlâ”, “ganî”, “-i”, “oldı”, “itdi beni”, “ey kâmil ‘alî”.

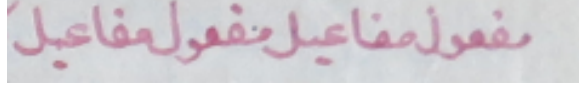
Çoğu gazelin ilk beytinde kafiye ve redifte problem görülmezken sonraki beyitlerde kafiye riayet edilmediği belirlenmiştir. Müreddef 76 manzume içerisinde kafiye ve redifin kusursuz olduğu sadece 13 gazel vardır ve 63 redifli manzumede kafiye ihmal edilmiştir. 44a’da bulunan 3 beyitlik gazel, v. 45a’daki 7 beyitlik gazel, v. 62a’daki 7 beyitlik gazel, v. 68b’deki 7 beyitlik gazel, v. 69b’deki 5 beyitlik gazel, v. 78b’deki 4 beyitlik gazel, v. 82b’deki 4 beyitlik gazel, v. 84a-85a’daki 5, 13 ve 3 beyitlik gazeller, v. 86b’deki 5 beyitlik gazel, v. 89a-b’deki 4 ve 5 beyitli iki gazel redif ve kafiyenin kusursuz şekilde bir arada olduğu ender manzumelerdir.

1.1.3. Vezin

Divanda yer alan 127 manzumenin ikisi hece ölçüsüyle yazılmış olup heceyle yazılan koşmalardan birinin *mefûlû müsteфіlûn* kalıbına da uyduğu görülmektedir. 44a varakında bulunan 3 beyitlik “itmeyüb” redifli gazelin vezni belirsiz olup 19 heceden oluşan mısralar vardır. Yine v. 60a’da bulunan 18-20 heceli mısralardan müteşekkil 8 beyitlik gazelin de vezni anlaşılamamıştır. 72b varakında yer alan 3 beyitlik gazel ile bir kıt’anın hiçbir aruz kalıba uygun olmadığı görülür. 81a yaprağında kayıtlı 9 beyitlik 4 x müfteilûn kalıbıyla yazıldığı düşünülen gazel, aruz kalıbına aykırı olarak fazla heceler ihtiva etmektedir. 82b’de yer alan 14 beyitlik gazelin de aruzla değil heceyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Şüphesiz kusurlu olduğu düşünülen beyitlerin çoğunda müstensih hataları da vardır. Örneğin 53b’de kayıtlı 13 beyitlik gazelin vezni *mefûlû mefâilûn feûlûn* iken mısralarda tef’ilelere aykırılıklar vardır. Arap şiirini iyi bilen Nedîm’in klasik şiirimizde örneğine nadir rastlanılan vezinleri de kullandığını müşahade etmekteyiz. Misal v. 53a’da kayıtlı “bana menfez” redifli gazel 5 x mefâilûn kalıplı, 79b’de yer alan 9 beyitlik “-im ben” redifli gazel de 4 x feilâtûn kalıplıdır.

Nedîm divanında özellikle anlaşılamayacağı düşünülen beyitlerde vezin kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Misal v. 54a'da yer alan 13 beyitlik gazelin *müfteilün fâilün müfteilün fâilün* olan

vezni kırmızı mürekkeple olarak belirtilmiştir. Ancak bazen verdiği kalıbın şiire uymadığı da görülür. 79b'de yer alan 3 beyitlik gazelin vezni baş tarafta sehven

şeklinde belirtilse de bu kalıpta olmadığı anlaşılmıştır.

Divanda en çok kullanılan kalıplara baktığımızda %46 ile ilk sırada Türk şiirinin en çok kullanılan vezni olan Remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbı yer almaktadır. 59 manzume bu vezinde yazılmıştır. Şiirlerin %20'si yani 26 manzume ise Hezec bahrinin *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıbıyla nazmedilmiştir. En çok tercih edilen üçüncü kalıp ise yine Remel bahrinin *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* kalıbı olup şiirlerin %16'sı yani 20 manzume bu kalıplıdır. 5 manzume *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla, 4 manzume ise *mefâilün mefâilün feülün* kalıbıyla yazılmıştır. *Mefülü mefâilün mefülü mefâilün, mefülü müstefilün, mefülü mefâilün feülün, müfteilün fâilün müfteilün fâilün, feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün, mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* kalıplarıyla da birer manzume nazmedilmiştir. Anlaşılabileceği üzere divanda 11 farklı aruz kalıbı vardır.

1.1.4. Muhteva

Nedîm'in şiirlerinin muhtevası hemen her klasik şairin divanında görülebilecek mevzulardır. Edebi tür olarak en dikkat çekici manzumesi divanın başındaki elif-nâme türündeki mesnevidir. Bu manzumeyi daha sonra ayrıca ele alıp tanıtacağız. Her ne kadar müretteb divan olsa da türlerin de kendi içerisinde bir tertibi vardır. Elif-nâme'den hemen sonra gelmesi gereken münâcât ve naat türündeki manzumeler dört âşıkâne gazelden sonra gelmektedir. 13'er beyitten müteşekkil art arda dizilmiş münâcât ve naat gazelleri tür olarak diğerlerinden farklıdır:

Ey Hudâ sen kıl beni ehl-i vefâ

Tâ olam maqbûl-i erbâb-ı şafâ [v. 41a]

Kim dilerse dâ'imâ olsun 'azîz ü bâ-şafâ

Ol hemân bir yâr idüp vaşfı vü nâmı Muştâfâ [v. 42a]

Bu iki gazel dışında geri kalan gazeller ağırlıklı olarak âşıkâne gazel türünde olup ilâhî ve beşerî aşkın terennüm edildiği görülür. Yine mahlasdaş olduğu Nedîm'i hatırlatırcasına yazılmış şûhâne gazellere de tesadüf edilir. Bunların yanında hakîmâne edayla söylenmiş bazen sosyal mevzulardan söz eden gazeller [v. 85a] de vardır. Matla beyitleri verilen bu gazeller hakîmâne gazel örneklerinden birkaçıdır:

Her kim olup bî-kemâl dūrūğı her dem dir
Cāhil [ü] ahmağ odur lâf ile şāhım dir [v. 54a]

Bî-vefādan ādemiyet sîreti maḳbûl degil
Cāhilūñ ḳurbı hemān her vech ile maḳbûl degil [v. 70b]

Ey ‘azîzim cehl ile ḥūr eyleme her ni‘meti
Ger ḥaḳ ni‘met bilmedūñ ḳande bulursun rıf‘atı [v. 89a]

Divanda yer alan kıt’a ve müfredlerin tamamı şairin çevresinde bulunan Vehbî, Kâmil, Fehîm gibi bazı isimlere yönelik hiciv ve methiyeleri ihtiva eder. Bazı örnekler:

Ben seni dānā şanurdum Vehbiyā itme cidāl
Çün ḳıyās itdüm seni Kâmil gibi ehl-i kemāl
Ki tebāh itdūñ beni hîç bulmasın yār-ı Nedîm
Kim beni āzürde eyler cümle ‘ömri der-nikāl [v. 69a]

Sābıḳa lâfuñ ile ben seni şandum Ḥātem
Keremūñ olsa gerek çünki senūñdür ḥātem
Pek girān oldu baña fi‘lūñ eyā Fehmî ‘azîz
Bilmedüm buḥlūñ olur cānı daḥı istersem [v. 72b]

Musammatlar ise daha ziyade âşıkâne ve şûhâne türdendir:

Bir niḡāra mübtelā oldum beni ḳıldı ‘alîl
Ḥışmını izhār idüp yokdur vişāle bir sebîl
Didiler ki bir ‘ilāc itmek gerek olduñ ḳatîl
Söyledüm ḥasret ile ey cān-ı men mümkün degil [v. 70a]

Divanın dil ve üslubuna baktığımızda sâde ve anlaşılır bir dilin hâkim olduğunu müşahade etmekteyiz. Beyitlerde çok fazla uzun ve anlaşılmaz terkiplere, kapalı ifadelere rastlanmaz. Ancak

genel olarak şairin meramını dile getirmede zorlandığını söyleyebiliriz. Şairin Arapçayı iyi bilmesi Türkçe manzumelerine de aksetmiştir. Bazı gazellerde -mülemma türünü çağrıştıracak şekilde beyit ve mısraların Arapça olduğu, bazen de ayet ve hadislerin iktibasen kullanıldığı görülür. Yine Arap dilinde kullanılan ancak Türkçeye geçmemiş pek bilinmeyen kelimeler de yer yer karşımıza çıkmaktadır:

Ben du‘ā-gū olmuşum aḳdāmıḡa vaḳt-i seḡer
Çün vücūdum ḡalmadı “illā ke-lemḡin bi’l-başar”⁶ [v. 55a]

Ey benim rūḡ-ı revānım tevbeḡarım tevbeḡār
İnne ‘aḡlī ḡad fenā ve’l-cismü minnī fi’ızṡirār⁷ [v. 55b]

ḡad küntü müştāḡan li-zī vechin ḡasen
Fe-remānī şevḡuhū beyne’l-miḡen⁸ [v. 79a]

Divanın kelime kadrosunu ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kökenli kelimeler teşkil etmektedir. Arkaik sayılabilecek ek ve yapılar görülme de az da olsa “kande, ırgürmek” gibi bazı arkaik kelimeler mevcuttur. Nedîm’in Türkçe divanını bir tablo hâlinde şöyle özetleyebiliriz:

Sıra	Vr.	Matla Beyti/Bendi	Şekli	Bey it/ Ben d Say ısı	Türü	Kafi ye	Redif	Vezni
1	38b	Elif Allāḡ için bir kez ‘ināyet eyle sen Tā olur rūz-ı cezāda cümle a‘māliḡ ḡasen	Mesn evi	29	Elif- nāme/ Naat	-	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

⁶ “Bizim buyruḡumuz bir göz kırpması gibi anidir.” Kamer sûresi/ 50. âyet

⁷ “Doḡrusu aklım yok oldu ve bedenim de zaruret içinde...”

⁸ “Ben yüzü güzel olana düşkün idim. Bu sebeple, ona olan iştîyâkım beni sıkıntıların içine attı.”

2	40a	‘Âşıkun bīmār olup vaşlı aña itme cüdā Bir şifā olsa ‘alīle mülküni eyle fedā	Gazel	3	Âşıkân e	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
3	40b	Ġamm çekmekle ‘alil olsam ‘aceb olmaz baña Tîğ-ı hışmunla katil olsam ‘aceb olmaz baña	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	olsa m ‘aceb olma z baña	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
4	41a	Bî-vefā olduñ hemān çünki qarār olmaz saña ‘Âşıkun cāmı şikest oldu şarāb olmaz saña	Gazel	6	Âşıkân e	hatalı	olma z saña	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
5	41a	Gönlümi şād eyledün ‘izzet naşīb olsun saña Düşmeni maḥzün idüp mālüm fedā olsun saña	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	olsun saña	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
6	41a	Ey Hudā sen kıl beni ehl-i vefā Tā olam maḳbül-i erbāb-ı şafā	Gazel	13	Münâc ât	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
7	42a	Kim dilerse dā’imā olsun ‘azīz ü bā-şafā Ol hemān bir yār idüp vaşfi vü nāmı Muştafā	Gazel	13	Naat	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
8	42b	Ey ḥabībim ger merāmuñ dā’imā zevk u şafā Yār-ı nādāna şaḳın itme şıyānetle vefā	Gazel	8	Âşıkân e	-â	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
9	43a	Eger müştāḳa rāğıbsan aña iḳdām idüp cānā	Gazel	6	Âşıkân e	hatalı	cānā	Mefâilün mefâilün

		Ve ger sende tekāsül var ise māni‘ degül cānā						mefâîlün mefâîlün
10	43a	Ba‘aduñdan telef oldu benim cānım eyā cānā Vişāle bir sebîlim yok meded senden eyā cānā	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	eyā cānā	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
11	43b	Çünkü serkeşlik idüp ‘âşıkına olur ‘anā Bî-vefā olsa gerek ‘aşkı anuñ bî-ma‘nā	Gazel	6	Âşıkân e	-â	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
12	44a	Yazık olsun hıdmete fehmi eyle çünkü mükāfāt itmeyüb Hvācesi her lāfına itdi ‘amel bir kez mücāzāt itmeyüb	Gazel	3	Hiciv	-ât	itmey üb	Hece ölçüsü
13	44a	İzdiyād-ı zaḥmete bā‘iş olup işbu kitāb Ücreti kāmil olursa kātibe ḫalmaz cevāb	Gazel	5	Hakîm âne	-âb	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
14	44b	Dā‘imā necm-i felek zāhir olup bî-‘akreb Ne ‘aceb bedr-i cihān her dem olup der- ‘akreb	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	akreb	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
15	44b	Bir nigāruñ ḫışmı her dem yāri olsa bî- sebeb İftirākı pek serî‘ olsa hemān olmaz ‘aceb	Gazel	7	Âşıkân e	-eb	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
16	45a	Şāh-ı hūbān işbu ‘âşık hūsnūye meftūn olub Dā‘imā zikrūñ ile cismi anuñ memnūn olub	Gazel	7	Âşıkân e	-ün	olub	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

17	45b	Cümle yārāna hemān ehl-i vefā şabrī olub Merhamet/le dā'imā vaşfi anuñ şabrī olub	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	sabrî olub	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
18	46a	Bir habîbe mübtelâ oldum vücûdî luţf olub ‘Âşıkā her dem anuñ qurbî hayât u luţf olub	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	lutf olub	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
19	46a	Kim dilerse dā'imā hūn-hārına olsun habîb Ol hemān bir yār idüp vaşfi anuñ olsun habîb	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	olsun habîb	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
20	46a	Bilmedüm hecrün baña kaçduñ ile şadır olub Yā hemān ğaflet ile bir kez saña şadır olub	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	sadır olub	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
21	47a	Murāda t̄alib oldum ben murād it Murāduñdan baña şimdi murād it	Gazel	4	Âşıkân e	hatalı	it	Mefâilün mefâilün feûlün
22	47a	‘Azîzimsen murāduñ terkini it Derin hâlde midādı eşk-i çeşm it	Gazel	4	Âşıkân e	hatalı	it	Mefâilün mefâilün feûlün
23	47a	Eger qurbım saña zahmet ben oldum şimdi bî-rağbet Ve_eger vaşlım saña lāzım ise olsun baña minnet	Gazel	5	Âşıkân e	-et	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

24	47b	Ey ‘azîzim cümle a‘mâlûñ hemân oldu ‘abeş Himmetûñ olsa <i>sağa</i> bir yâr idüp <i>qalma</i> ‘abeş	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	abeş	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
25	48a	Ey efendim cümle aḥbâbım <i>baña</i> itdi ḥarec Qıl mürüvvet <i>bu</i> zelîle sen daḥı itme ḥarec	Gazel	12	Âşıkân e	hatalı	harec	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
26	48b	Her ḥabîbe key teveccüh eyledüm rāh-ı ferec Pes senüñ kurbuñ ile nā-rāḥat oldum bî- ferec	Gazel	9	Âşıkân e	hatalı	ferec	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
27	49a	Ey ‘azîzim fî‘l-i ḥayra sa‘yiñi eyle şaḥîḥ Tâ olur rûz-ı cezâda cümle a‘mâlûñ şaḥîḥ	Gazel	10	Âşıkân e	hatalı	sahîh	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
28	49b	Kim olsa rıf‘ata tâlib anuñ yâri olur şâlih Heme aḥlâkı pākîze vü ef‘âli olur şâlih	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	olur sâlih	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
29	50a	Bu Qur‘ân’a ki rāḡıb oldu şâlih Heme a‘mâli andan oldu şâlih	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	sâlih	Mefâilün mefâilün feûlün
30	50a	Teḡâfûl eyleme her dem cemâl olmaz <i>sağa</i> râsiḥ Vefâ eyle benim cānım ki yâr olmaz <i>sağa</i> râsiḥ	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	olma z <i>sağa</i> râsiḥ	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

31	50b	Heme eşnâf-ı ‘âşıkā vefā ehli olup maḥmūd Cihānda mekr-i a‘dādan hemān maḥfūz olup maḥmūd	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	olup mah mūd	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
32	50b	Ey ‘azîzim ger saḡa lâzım ise nāmı ḡamîd Pāk [u] şafvetle hemān bir yār idüp nāmı ḡamîd	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	nāmı hamî d	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
33	51a	Cāh-ı miḡnetde esîrim ben hemān ḡaldım ferîd Cümle ‘âlemde ‘azîzim bulmadım yār-ı ferîd Dā’imā efḡān idüp ḡünkü ben oldum pek ferîd Bir ḡabîbim olmadı ey şāh-ı men ālā reşîd	Mura bba	6	Âşıkân e	-îd	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
34	53a	Sa‘âdetdür heme envā’-ı ḡıdmetle ḡuşûl olsa baḡa menfez Şeḡāvetdür beni maḡrûm iden her dem naşîb olmaz baḡa menfez	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	bana menf ez	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
35	53a	Dürr-i deryāyı hemān ḡāzık bilür Şûḡ-ı kāmîl yārını ḡāzık bilür	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	hâzık bilür	Fâilâtün fâilâtün fâilün
36	53b	Kim dilerse dā’imā āsûde olsun bî-fik(i)r Bir selîs ṡab‘ ile ülfet idüp nāmı bîkr	Gazel	7	Âşıkân e	-r	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
37	53b	Ol şûḡ-ı zamān karārı yokdur	Gazel	13	Âşıkân e	hatalı	yokd ur	Mefûlü mefâilün feûlün

		‘Âşıkâ cevri idüp inşâfı yokdur						(hatalar var)
38	54a	Her kim olup bî-kemâl dūrūğı her dem dir Cāhil [ü] aḥmaḥ odur lāf ile şāhım dir	Gazel	13	Hakîm âne	hatalı	dir	Müfteilün fâilün müfteilün fâlün
39	55a	Ben du‘ā-gū olmuşum aḳdāmıḡa vaḳt-i seher Çün vücūdum ḳalmadı “illā ke-lemḥin bî’l-başar”	Gazel	9	Âşıkân e	-er	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
40	55b	Ey benim rūḡ-ı revānım tevbekārim tevbekār İnne ‘aḳlī ḳad fenā ve’l-cismü minnī fi’izṭirār	Gazel	7	Şûhâne	-âr	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
41	55b	Yārine serkeş olan şūmı anuḡ nefsinedür Ger olur şiddeti hep ḡararı ḡarfınadur	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	- inedü r	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
42	56a	Zamāne dilberi cānā şadīḳ [u] muḥlisi n’eyler Ḥıyānetlü müzevver bî-vefā ehl-i nifāḳ ister	Gazel	12	Âşıkân e	-er	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
43	57a	Tiḡ-ı ḡıṣmuḡla kesildi baḡrım ey rūyı ḳamer Dem-be-dem nāle vü efgānım feleklerde gezer	Gazel	5	Şûhâne	-er	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
44	57a	Bu göḡül mecrūḡ olup ey cān-ı men ḡayrettedür	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	- dedür	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

		Pek <i>baḡa</i> miḡnet olup bilmem devāsl kimdedür						
45	57b	Ḥısmıḡa şabr idemez kimse eyā bedr-i münīr Çünkü bu‘duḡla olup ‘āşık-ı bī-çāre kesīr	Gazel	5	Âşıkân e	-îr	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
46	57b	Emriḡe ḡulf idemez kimse eyā nāmı kebīr Çünkü ḡüsnüḡle idüp ‘āşık-ı āvāre esīr	Gazel	5	Âşıkân e	-îr	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
47	58a	Söyledüm yāre hemān olma <i>baḡa</i> ehl-i zerre Ru‘yetüḡ cennet iken ‘āşıkıḡı koyma oda	Gazel	5	Âşıkân e	-e/-a	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
48	58b	Ümīd itmek vefāya her fūrū-mādan şaḡīḡ olmaz Ki dervīşān vaşf olsa yine ‘aklı şaḡīḡ olmaz	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	sahīḡ olma z	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
49	58b	Ta‘aşşuk baḡr-ı miḡnetdür anuḡ vaşfi ḡafī olmaz Cefā olmazsa bīmāre ṡabībe raḡbeti olmaz	Gazel	13	Âşıkân e	hatalı	olma z	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
50	59b	Eşk-i çeşmimden beyābān oldu buz Ḥasretimden <i>heme</i> şebler oldu rüz	Gazel	3	Âşıkân e	-ûz	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
51	59b	Şūḡ eger ḡazık ise va‘dine kâzib olmaz Bī-ḡarār olsa hemān ḡurbına rāḡib olmaz	Gazel	11	Âşıkân e	hatalı	olma z	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

52	60a	Üsküdâr'a ne gûne varsa gerek 'izzet ile irgürmez Ki heme fî'li anuñ nâkış olup muhlîş ile hâlimi görmez	Hiciv	8	Âşıkân e	hatalı	görm ez	Vezin hatalı
53	60b	Senüñ hışmuñ olup miñnet ki fırkatle şafâ olmaz 'İnâyet görmese 'âşık vücûdunda şifâ olmaz	Gazel	11	Âşıkân e	-â	olma z	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
54	61a	Semâhat bî-ku'ûr olsa heme yâre kuşûr olmaz Kuşûra ger nazar itsün kim olsa bî-kuşûr olmaz	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	kusûr olma z	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
55	61b	Serv ü kâmetle katîl itdi beni ol fâris Şem'-i ruhsârî harîk itdi beni ol fâris	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	itdi beni ol fâris	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
56	62a	'Âşık-ı dîvâne meger şûhına zannân olmuş Veh anuñ fî'li hemân nefsine nokşân olmuş	Gazel	7	Âşıkân e	-ân	olmuş	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
57	62b	Şâh-ı men işbu fakîr olmuş saña ehl-i hulûş 'Âşıkâ eyle nazar olmuş saña ehl-i hulûş	Gazel	7	Âşıkân e	Redd -i mısra lı	Redd -i mısra lı	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

58	63a	Ne ecelden hışm ile itdün <i>bağa</i> ‘ahd-ı naķīz Kıl mürüvvet <i>bu zelīle</i> eyleme ‘ahd-ı naķīz	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	ahd-ı nakīz	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
59	63a	Rub‘-ı meskūnı tefahhuş itdüm ey <i>baħr-ı</i> muħîṭ Bulmadum vaşfuñ gibi <i>zāti</i> ħasen <i>baħr-ı</i> muħîṭ	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	baħr-ı muħîṭ	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
60	63b	Eger ‘izzet dilersen bir ħabīb eyle <i>sağa</i> ĥāfız Kemāl ehli gerek olsun meveddetle <i>sağa</i> ĥāfız	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	sağa ĥāfız	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
61	64a	Bī-‘acebdür ger olursa dā’imā vaşfuñ refī‘ Çünkü sensin nokṭa-i dā’ire-i ĥüsn-i bedī‘	Gazel	5	Âşıkân e	-î‘	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
62	64a	Ey efendüm <i>bu esīri</i> eyleme senden dirīğ Çünkü ol ĥüsn ü cemālünde hemān olmış dirīğ	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	dirīğ	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
63	64b	Ba‘īd olmaz cefā olsa senün fi‘lünden ey ‘ārif Ki cām-ı şerbeti sen ol ‘alīlünden idüp şārif	Gazel	7	Âşıkân e	-if/ıf	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
64	65a	İtmedün ‘āşık-ı bī-çāreye bir kez inşāf Çünkü vaşluñla olur işbu ‘alīle is‘āf	Gazel	5	Âşıkân e	-āf	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün

65	65b	Menem şiddete memlûkuñ ger ihşâna olam sâbık Heme hıdmetle memnûnum rızâya pes olam lâyıķ	Gazel	7	Âşıkân e	-ık	-	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
66	65b	Ṭālib oldum bir melek-sīmā şefīķ olsun gerek Zülfî ‘anber-bū baḡa ḡalbi raķīķ olsun gerek Söyledüm rağbet ile taķbīle ruḡsāruñ gerek Söyledüm biñ nāz ile illā merām olsun gerek	Mura bba	18	Âşıkân e	hatalı	illā merâ m olsun gerek	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
67	67b	Ey göñül sen <i>bu</i> zamāne dilberinden fāriğ ol Şıdķ-ı niyyetle hemān her dem Ḥudā’ya ṭālib ol	Gazel	14	Âşıkân e	hatalı	ol	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
68	68b	‘İzzet ile vāşıl olup ṭās celīl Naķşına ‘āşık olup ḡvāce ḡalīl	Gazel	7	Âşıkân e	-ıl	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
69	68b	Ehl-i fażluñ şükrüni mağmūr iden ma‘mūr degül Kim virür mālunı mülki şūḡına maḡhūr degül	Gazel	7	Hakîm âne	-ür	degül	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
70	69a	Ben seni dānā şanurdum Vehbiyā itme cidāl	Kıt’a	1	Hiciv	-âl	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

		Çün kıyās itdüm seni Kāmil gibi ehl-i kemāl Ki tebāh itdün beni hîç bulmasın yār-ı Nedīm Kim beni āzürde eyler cümle ‘ömri der-nikāl						
71	69a	Ĥüsn-i şüret hîç saña bu vech ile lâzım degül Ĥüsn-i sîretle olursın bu Nedīm’e deste gül Ger dilersen Vehbiyā bu ‘ilm-i raqmı bā-kemāl Kāmil gibi ehl-i kemāl ol çün anuñ bağında gül	Kıt’a	1	Methiy e	-ül	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
72	69b	Ey gönül her zāt-i pākün gâfleti menkül degil Çün anuñ fi’li hemān minnet ile mevşül degil	Gazel	5	Âşıkân e	-ül	degil	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
73	69b	Bî-şu‘ûr oldum ki zülfün oldı ruhsârunda gül Ne ‘acebdür her dem olsa kākülün bir gonce gül	Gazel	8	Âşıkân e	hatalı	gül	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
74	70a	Bir nigāra mübtelā oldum beni kıldı ‘alıl Ĥışmını izhār idüp yoğdur vişāle bir sebıl Didiler ki bir ‘ilāc itmek gerek olduñ katıl	Mura bba	5	Şühâne	hatalı	ey cân-ı men müm	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

		Söyledüm hasret <i>ile</i> ey cān-ı men mümkin degil					kin degil	
75	70b	Bî-vefâdan âdemoiyyet sîreti maqbûl degil Câhilüñ kurbı hemân her vech <i>ile</i> maqbûl degil	Gazel	5	Hakîm âne	hatalı	makb ûl degil	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
76	71a	‘İllet-i hicrâna dūçārim ben oldum pek kalîl Bulmadum ehl-i ‘ināyet bir tabîb olsun delîl Didiler ehl-i kemāle meylüñ olsun ey ‘alîl Söyledüm kimse <i>baña</i> itmez devā illā halîl	Mura bba	4	Âşıkân e	hatalı	Halîl	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
77	71a	<i>Saña</i> şavķım olup her dem vişālüñden faķîrānem Hemân hüsne rehîn oldum ne <i>acım</i> ben ne ‘üryānem	Gazel	5	Şûhâne	-em	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
78	71b	Rağbetüñ çün sâbit <i>oldı bu</i> kadîme ez- kadîm Pek ‘acebdür şāh-ı men kurbuñ <i>ile</i> olsun saķîm	Gazel	6	Âşıkân e	-îm	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
79	72a	İtmedi inşaf <i>ile</i> derde devāyı ol hekîm Merhamet eyle efendüm <i>bu</i> ‘alîle ol hekîm	Gazel	8	Âşıkân e	-îm	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

80	72b	Keremün bādī olup ‘āleme ey Hātem- nām H’ācenün hil’atini şimdi hemān eyle tamām	Gazel	3	Âşıkân e	-ām	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
81	72b	İncü gibi oldu hemān hürûf-ı meşkım Olsa gerek suṭûrına ziyāde ‘aşkıım	Gazel	3	Fahriy e	-ım	-	Vezin hatalı
82	72b	Sābıka lāfuṅ ile ben seni şandum Hātem Keremün olsa gerek çünkü senüñdür hātem Pek girān oldu baḡa fī’lün eyā Fehmī ‘azīz Bilmedüm buhlün olur cānı daḡı istersem	Kıt’a	1	Hiciv	-em	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
83	72b	Nā-revādur bu faḡiri hicv idüp ey Fehmī- nām Ġālibā iḡbālidür vaşluṅı itdi pek ḡarām İttişāl-i ḡaṣefuṅ ḡurmāya olsa her dem Ḥaṣefe nef ‘ī olur eyle Nedīm’e bir selām	Kıt’a	1	Hiciv	-ām		Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
84	73a	‘Aks-i tāli’ sâbit oldu ‘arz-ı ḡāle gelmişim Bilmedüm cürmüm olup ya terk-i ḡıdmet itmişim	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	- mişi m	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
85	73a	Açmadum ol cāhilün raḡmı ile bāb-ı selem Pek tekebbür eylemekle zāyi’ oldu hep kalem	Gazel	6	Âşıkân e	-em	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

86	73b	‘Âşık-ı meftûn benem Ferhâd ü Mecnûn benem Şarâb-ı hecr içmişem Esîr ü mescûn benem	Koş ma	31	Âşıkân e	hatalı	bene m	Mefûlû müstefilûn
87	75a	Ben böyle ‘âşık görmedüm Kavlini şâdık görmedüm Kâlbî şahîh oldu bağa Vaşlumu lâyıķ görmedüm	Koş ma	35	Âşıkân e	hatalı	Görm edüm	8’li hece ölçüsü
88	77a	Ey ‘azîzim nûr-ı çeşmim şıdķ ile maḥdûmuḡam Kıl kerem vaşluḡ baḡa billâhi ben meşḡûfuḡam	Gazel	7	Âşıkân e	- uḡam	-	Fâilâtûn fâilâtûn fâilâtûn fâilûn
89	77b	Emelûm böyle degûl senden eyâ kâmil- nâm Çûn kemâlûnle maḡarr oldu heme ḡaş ile ‘âm	Gazel	6	Âşıkân e	-âm	-	Feilâtûn feilâtûn feilâtûn feilûn
90	77b	Âferîn ber-âferîn olsun saḡa cânım benim Çûn baḡa vâşıl idüp nâmeyi cânânım benim	Gazel	8	Âşıkân e	hatalı	-ım beni m	Fâilâtûn fâilâtûn fâilâtûn fâilûn
91	78a	Ḥâlim nic’olur bilmem bilmem nic’olur ḡâlim Raḡm eyle baḡa bir kez ey şûḡ-ı cihân zâlim (nakarat mısra) ilk bend hatalı	Muha mme s-i müte kerrir	6	Şûhâne	-im	-	Mefûlû mefâilûn mefûlû mefâilûn

92	78b	‘Aceb olmaz bedî’ olsa cemālūñ Ve göñlümde tulū’ itse hilālūñ	Gazel	4	Âşıkân e	-âl	-üñ	Mefâilün mefâilün feûlün
93	79a	Qad küntü müştâķan li-zî vechin ĥasen Fe-remânî şevķuhû beyne’l-miĥen	Gazel	10	Âşıkân e	-en	-	Fâilâtün fâilâtün fâilün
94	79b	Şâĥ ‘azîzim bu faķîr oldı hemân ĥüsnüñe ĥayrân Qaşdı <i>bu</i> derdine dermân veyâ katline fermân	Gazel	3	Âşıkân e	-ân	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilâtün
95	79b	Qanâ’at eylemezdüm vaşluķa şimdi dirîğim ben Ġazab tîrine dūçarım ki ĥasretle qarînim ben	Gazel	9	Âşıkân e	hatalı	-im ben	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
96	80a	‘Înâyet eyle sulţânım merâm olsun baķa bir gün Semâĥat kıl nezâketle merâm olsun baķa bir gün	Gazel	5	Şûhâne	hatalı	merâ m olsun baķa bir gün	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
97	80b	Saķadur rağbetüm ey ‘âşık-ı dîvâne Mecnûn Firâķımla şaķın olma raķîbünķ kurbına memnûn	Gazel	7	Âşıkân e	-ûn	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
98	81a	Üştür eger ġammı olup rızķı içün gerdânı egsün	Gazel	9	Hakîm âne	hatalı	-ün	Müfteilün müfteilün müfteilün

		Bülbül eger t̃alib ise bād-ı seher gūşını virsün						müfteilün (hata var)
99	81b	Kim dilerse bu cihānda dā'imā olsun emîn Şıdk-ı niyyetle hemān bir yār idüp olsun emîn	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	olsun emîn	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
100	81b	Bir gice düşümde gördüm ol habîb-i nāzenîn Çok 'itāb itdi baḡa kavli ile oldum ḡazîn	Gazel	5	Âşıkân e	-în	-	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
101	82a	Zamāne dilberinden pek ḡazer kıl ey feṭānetlū Ki olmaz her ḡabîbün bir şafāsı ey feṭānetlū	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	ey fetân etlū	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
102	82b	İştibārı kalmayup işbu faḡîrūḡ fırḡate 'Arz-ı ḡāl itse gerek şimdi cenāb-ı devlete	Gazel	4	Âşıkân e	-et	-e	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
103	82b	Maḡbûl-i 'ālemyāne şāḡib-i devlet-ḡāne Vaşfuḡ olup merdāne itme beni bîḡāne	Gazel	14	Âşıkân e	-āne	-	Hece ölçüsü
104	83b	Cümle ef'ālün girān olmuş faḡîrūḡ ḡaḡḡına Sābıḡā vaşluḡ olurdı hep ḡasūduḡ raḡmına	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	-ına	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
105	84a	Bu faḡîri kim diler meclisde 'işyānı ile Ki nevāziş eylesün erbāb-ı 'irfānı ile	Gazel	5	Âşıkân e	-ān	-ı ile	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

106	84a	Bî-sebeb hışmun <i>ile</i> miḥnet idüp şeydāya Çün <i>saḡa</i> meylüm olup başladuḡ istiḡnāya	Gazel	13	Âşıkân e	-â	-yâ	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
107	85a	Şimdi bir tāze civān geldi mübārek ‘aşra Hüşmı almak içün girdi hemān bir kaçra	Gazel	3	Sosyal mesele ler	-sr	-a	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
108	85a	‘Âkıbet ‘ilm-i raḡam devri gerek dā’ireye Çün <i>saḡa</i> lâzım olup kıl naḡarı dā’ireye	Gazel	8	Sosyal mesele ler	hatalı	Dâire ye	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
109	85b	Şûḡuḡ eger buḡl olur yāre anuḡ ḡüsni niye Yok eger serkeş olur ṭab‘ı anuḡ ḡüsni niye	Gazel	7	Şûhâne	hatalı	anuḡ ḡüsni niye	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
110	86a	Kereme olmaz eyā kāmīl-i nām endāze Bu faḡīrūḡ yūregi oldı hemān yelpāze	Gazel	10	Âşıkân e	-âze	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
111	86b	Ne sebebdan ḡışm idüp ol māḡ-tāb-ı envere Hiç ri‘āyet itmeduḡ ol nāzenīn-i dilbere	Gazel	5	Âşıkân e	-er	-e	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
112	86b	Yine şalduḡ beni şimdi heme girdāb-ı aḡyāre Yine kılduḡ faḡīri ḡışm ile ‘ālemde āvāre	Gazel	5	Âşıkân e	-âre	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
113	87a	Cevher-i yāḡūtı Kāmīl zāyi‘ātuḡ eyleme Ehl-i fāḡat olmadan yāḡūtı lafzuḡ eyleme	Gazel	5	Hakīm âne	hatalı	Eyle me	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

114	87b	Mükedder olsa ağıyaruñ kelāmından eyā şehlā Heme ‘ālem bu derde mübtelā olmuş eyā şehlā	Gazel	5	Âşıkân e	hatalı	eyā şehlā	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
115	87b	‘Abeşdür yāre cān virmek eger <i>kulı</i> olup evlā Ki cāhil ‘işretinden āteş-i düzeḡ olup evlā	Gazel	4	Hakîm âne	hatalı	olup evlā	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
116	88a	Hîç vefāsı olmayup işbu ḡalīle ol ḡalī Çün heme ‘āşıqlara va‘di ile söyler belī	Gazel	3	Âşıkân e	-lî	-	Fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün
117	88a	Teşne-leb itdi beni işbu ‘azîzim rıfķı Olmadı işbu faķîre şefekâtle şavķı	Gazel	5	Âşıkân e	-kı	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
118	88b	Ey göñül sen ṭalib ol bir nāz-perverde ḡanī Tā şefîķ olsun saḡa çünki anuñ zātı ḡanī	Gazel	9	Âşıkân e	hatalı	Ganî	Fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün
119	89a	Tevehhümdür ḡayālātuñ ki olduñ kāmīle ṭāḡī Kime meyl itsem ey kāmīl cehāletle olur ṭāḡī	Gazel	4	Âşıkân e	-ḡī	-	Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün
120	89a	Ey ‘azîzim cehl ile ḡūr eyleme her ni‘meti Ger ḡaķ ni‘met bilmedüñ ḡande bulursun rıf‘ati	Gazel	4	Hakîm âne	-et	-i	Fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün
121	89b	Hezārān ḡamd u şükr olsun ki maķşūda ḡarīb oldu	Gazel	5	Âşıkân e	-îb	Oldı	Mefâîlün mefâîlün

		Zihî devletle ni‘metdür ki a‘dâlar habîb oldı						mefâilün mefâilün
122	89b	Ol ‘azîzim dâr-ı firqatde nezîl itdi beni Bî-şifâ olsam gerek çünki ‘alîl itdi beni	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	itdi beni	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
123	90a	Bî-nevâ olsam gerek hışmuñla ey kâmil ‘alî Çün hemân Ferhâd u Mecnûn’um ben ey kâmil ‘alî	Gazel	7	Âşıkân e	hatalı	ey kâmil ‘alî	Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün
124	90b	Vefâyı kim zirâ‘at eylemiş tâ kim ide Vehbî Ne gûne böyle bî-hûşa bu h‘âce eylesün ‘atî	Gazel	4	Sosyal mesele ler	-î	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün
125	90b	Vehbiyâ şadık olup haqqına ‘âlim didiği Didiler zâyi‘ olur H‘âce ‘Azîz’ün emegi Ben saña ‘izzet iderken niye olduñ nādān Bu mıdur haqqı Nedîm’ün ki yiyeysin çöregi	Kıt’a	1	Hiciv	-i	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
126	90b	‘İlm-i raqm buhlün ile hâşıla gelmez Fehmî H‘âce ile nazar [it] tâ ki bulursun raqamı	Müfr ed	1	Hiciv	-mi	-	Feilâtün feilâtün feilâtün feilün
127	90b	Hezārān nāz ile kākūli düzdün de meger Fehmî Ey şūh-ı nāz-perverde Nedîm’e kıldı çok hemi	Müfr ed	1		-mi	-	Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

1.2. Nedîm'in Elif-nâmesi

Türk edebiyatında gerek divan gerek halk şiirinde yüzlerce örneğine rastlanılan elif-nâme, kaynağı Kur'ân olan ilm-i hurûfa dayalı edebî türlerden biridir. Harf ve rakamların hemen her inanışta kutsal bir değerinin olduğuna inanılır. Özellikle büyü ve tılsımlarda çokça karşımıza çıkan harf ve rakamların yerinde ve doğru kullanıldığı zaman bazı boyutların kapısını açan anahtarlar olduğu zannedilir. Harflere yüklenen manalar zamanla Hurûflik gibi çeşitli inanışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Harf simgeciliğinin belagat ilmine yansımış, bir nevi uzantısı olarak değerlendirebileceğimiz elif-nâmeler, “günümüzde akrostiş diye anılan, mısraların ilk harfleri yukarıdan aşağı okunduğunda bir isim çıkan muvaşşah sanatının bir ürünü” (Öztoprak, 2006: 136) olarak kabul edilir. Genel itibariyle elif-nâme; Arap alfabesinin ilk harfi olan eliften başlayıp “y” son harfine kadar sıralanan, sayıları 28 ile 33 arasında değişen bu harflere muvafık bir mısra/beyit/bend ile başlanmış müstakil manzumelere verilen addır. Ekseriyeti kaside yahut mesnevi formuyla yazılan elif-nâmelerin çeşitli türleri olup teşekküllerine göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Doğan Kaya, elif ve diğer harflerin sırasına uygun şekilde beyitlerin/dörtlüklerin başına getirilerek, elif ve diğer harflerin beyit/mısra ortalarına ve beyit/mısra sonlarına getirilerek oluşturulabildiğini ifade ederken (Kaya, 2007: 311) konu üzerinde pek çok çalışma yapan Öztoprak, elif-nâmeleri “düz”, “ters”, düz-ters”, “kafiyeleri alfabetik sıralanan”, “eğitici ve eğlence amaçlı” (2009: 818-824) olmak üzere beş kısma ayırır. Elif-nâmeleri “düz, ters, düz-ters, ebcedname ve iç içe elif-nâmeler” olarak beş ana başlıkta toplayan Kaplan'ın yaptığı 14 maddelik tasnifi şimdilik en kapsamlı değerlendirme olarak kabul edebiliriz (2022: 442-447).

Edebiyatımızda tespit edilebilen ilk elif-nâmenin Âşık Paşa'ya ait olduğu, en fazla elif-nâme yazan şairin ise dokuz manzumesiyle Bursalı Feyzî olduğu tespit edilmiştir (Öztoprak, 2006). Kaygusuz Abdal'ın elif-nâmesi ise diğerlerinden farklı olarak mensurdur. Elif-nâme türünde manzumesi olan en meşhur şairler Seyyid Nesîmî, Mihrî Hatun, Muhibbî ve Fuzûlî'dir. Sadece Anadolu sahasında değil Türkî cumhuriyetlerdeki şairler de bu türe rağbet etmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda elif-nâmesi olan bazı klasik şairler şunlardır: *Gülşenî Saruhanî, Melîhî, Serâyî, Dukakinzâde Ahmed, Münîrî, Deli Birâder Gazâlî, Nidâî, Livâyî, Sâdık Handânî, Ahmed Sârbân, Memî Cân Saruhânî, Kemâlî, Senî Alî, Misâlî, Nâtîkî, Caferî Baba, Ömer Karîbî, Günahkâr, Seyrî, Nihânî, Ehli, Miskî, Tâlib, Kâimî Hasan, Askerî, Hasan Sezâyî, Kâşif Es'ad, Ayıntablî Hâfız, Verdî Kâsım, Ünsî Hasan, Mahdûmkulu, Selâhaddîn Uşşâkî, Seyyid Emîn Baba, Hâlîmî, Hikmetî, Nesîb, Tokatlı*

Kânî, Esrâr Dede, Selâmî, Hâşim Baba, Muhyî, Mustafâ Selâmî Efendi, Seyyid Hasan Haydar, Vâsî, Benderli Cesârî, Sâfî Baba, İsmâil Gürünî, Ahmed Kuddûsî, Sabrî, Nâil Abbâs, Giritli Aşkî, Süleymân Mahvî, Seyyid Nevruz, Zekî, Yenişehirli Fennî, Sükûtî, Bendî Mustafa, İsyânî, Adıyamanlı Rifat Baba, Kemahlı İbrâhîm Hakkı, Remzî, Sandıklılı Fikrî, Muhammed Râgıb, Şevkî Hasan Tahsîn Ahmed Sûzî, Seyyid İsmâîl Hakkı (Kaplan, 2022: 442-484, Ay, 2024: 30-31).

Elif-nâme türünde eser veren şairlerden biri de kim olduğu meçhul olan Nedîm'dir. Nedîm'in divanında iki elif-nâme vardır. Bunlardan ilki Arapça şiirlerinin başında, 5b-7a varaklarında yer alan 60 beyitlik mesnevidir. Besmele ile başlayan düz elif-nâme⁹ türündeki manzumede, her harfe ikişer beyit ayrılmış olup beyitlerin başında ilgili harf, vezne dahil olacak şekilde kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. Nedîm'in diğer elif-nâmesi de Türkçe şiirlerinin hemen başında 38b-40a varakları arasında yer alır. Yine mesnevi formuyla yazılmış 29 beyitlik bu manzume de düz elif-nâme türündedir. Remel bahrinin *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıplı, kırma nesih hattıyla istinsah edilmiş bu elif-nâmede her harfe bir beyit ayrılmıştır. Vezin, baş tarafta mevlid ve cenk-nâmelerde gördüğümüz tasliye beyitlerine benzer, kırmızı mürekkepli bir beyitle bildirilir. Harfler kırmızı mürekkeple beytin ilk mısraının hemen başında belirtilmiş olup *fâilâtün* tef'ilesi içine dahil edilmiştir.

Elif-nâmede verilen harfler, vezne dahil edilse de manaya dahil edilmemiş olup sadece o harften bir kelimeyle başladığı görülür. Redifin kafiye olarak kullanılması dışında çok fazla şekil kusurlarına rastlamadığımız bu elif-nâmenin muhteviyatında, tasavvufî mevzular yerine beşerî aşk ve aşkın tesirlerinin işlendiği görülür. Harflerin sembolik değerlerine dair herhangi bir şerh yoktur. Sevgiliden beklenen merhamet, ayrılık, aşk ve maşukun âşık olan cefâsından söz edilir. Elif-nâmenin mahlasın zikredildiği son beytinde ise Nedîm, Allah'a seslenerek Hz. Peygamber'e büyük bir aşk duyduğunu bundan dolayı da cehennem ateşinden kendisini esirgemesini niyaz eder. Son beyte bakarak elif-nâmenin naat türünde yazıldığını, seslendiği mahbubun Hz. Peygamber olduğunu söylemek de mümkündür.

⁹ “Her beytin ilk mısrasında önce ilgili harf yazılır, sonra o harfle başlayan kelimeye yer verilir. Harf vezne dâhil edilir. Bu tarz elif-nâmeler düz elif-nâme olup şiirlerde harfler elif'ten yâ'ya kadar sıralanmaktadır” (Kaplan, 2022: 442).

Metin¹⁰

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilat

Fahr-ı ‘âlem rûhına her dem selâm ile şalât

1. **Elif** Allâh için bir kez ‘inâyet eyle sen

Tâ olur rûz-ı cezâda cümle a‘mâliñ hasen

2. **Bâ** beni katl eyledüñ hecrünle ey mâh-ı cihân

Ger nazar olsa baña bî-şek hemân devletle şân

3. **Tâ** ta‘aşşub eyleme her dem faķırün hâline [38b]

Ber-‘adâletle hemân kıl merhamet âmâline

4. **Sâ** sevâb olsun saña işbu ‘alîle ol tabîb

Çün anuñ vaşfi olup şâhâ firâkuñdan ğarîb

5. **Cim** cemâl-i Yûsuf’ı men‘ itme Ya‘ķûb’dan şaķın

Ki firâkuñdan olur keff-i başar andan şaķın

¹⁰ Metinde varak numaraları sayfa sonunda [köşeli parantez] içinde gösterilmiş, kırmızı mürekkepli harfler siyah punto ile belirtilmiştir. Metindeki imale, zihaf, med gibi aruz hususiyetleri italik biçimde gösterilmiştir. İmalede ilgili heceler, “cezâda”; med (aşk) ve zihaf (bâkî) ise ilgili harfler, italik biçimde belirtilmiştir. Yazmanın yeterli olmadığı yerlerde metin tamiri esaslarına riayet edilmiştir. Eksik yazılan ibareler [köşeli parantez içinde], vezni bozan ancak yazılması gereken fazla ibareler (parantez) içinde gösterilmiştir. Hece yedirmeli ulamaların yapıldığı kelimelerde (ki_ola) “_” alt çizgi yahut ‘ işaretli (k’ola) kullanılmıştır.

6. **Hā** hekīm ol *bu* ‘alīle vaşluḡı eyle devā

Ol saḡa meftūn olup hecrici hemān görme revā

7. **Hā** ḡilāfet taḡtına sen mālik olduḡ hüsn ile

Ber-‘adālet eyle şāhım *bu* faḡīre luṭf ile

8. **Dal** devā oldu vişālūḡ *bu* saḡīme ey aşıl

Merḡamet kıl ḡālīme itme firāḡuḡla zelīl

9. **Zel** zimāmı olmadı şūḡuḡ ne itsün ‘āşıkı

Her kime meylı olur yoḡdur anuḡ bir şādıkı

10. **Rā** ra’uf ol ḡaḡkıma ey cān-ı men hecrūḡ yeter

Cümle aḡyāruḡ kelāmından ben oldum bī-hüner

11. **Zā** zevāl olsun raḡībūḡ ‘ömri çün maḡbūl degül

Kim anı maḡbūl iderse ‘āḡıbet mes’ül degül

12. **Sin** senūḡ meftūnuḡum bir kez mürüvvet kıl baḡa

Bir vişāl olsa cenābuḡda sa‘ādetdür baḡa [39a]

13. **Şin** şenā‘atdür senūḡ hecrūḡ baḡa çārem nedür

Bī-naşīb oldum vişālūḡden eyā cürmüm nedür

14. **Şad** şanursun ben seni nisyân ile terk eyledüm

Ol 'acebdür ben saña râğb iken hecr eyledüm

15. **Dad** ziyâ-yı bedriye 'aşık menem ey gül-'izâr

Kıl mürüvvet eyleme hışmuñ ile benden firâr

16. **Tâ** tarîk-ı 'aşka dūçarım girân oldu baña

Bir semâhat ile şimdi ben dahîl oldum saña

17. **Zâ** zahîr ol bu esîre leblere cânı gelüp

Çün firâkuñdan 'azîzim bî-devâ şimdi ölüp

18. **Ayn** 'adâlet eyle bir kez bu fakîre cân-ı men

Pek hakîr oldu senüñ hecrüñ ile sultân-ı men

19. **Gayn** ganî olsa gerek her kim saña meyli olur

Bî-cihet hûbân 'âlemde senüñ mişlün olur

20. **Fâ** felâh olsun saña ger 'aşıkâ kılduñ nazar

Çün aña vaşlün olursa her firâk itmez zarar

21. **Kaf** karîbüñle vücûdum pür-şeref oldu hemân

Çünkü senden ey habîbim bir nazar kaşdım hemân

22. **Kef** Kül(ü)fet olmasun bî-çārenün ‘aşkı saña [39b]

Ꞑıl terahhum ey efendim çünkü mecbūram saña

23. **Lām** luṭf eyle ḥaḳīre çün olup emr-i ‘asīr

Āh u efḡān eyleyüp çün bulmadı bār-ı naşīr

24. **Mim** mürüvvet eyle şimdi *bu* zelīle ey ‘azīz

Bilmeyüp aşlı nedür olmuş vişālün pek ‘azīz

25. **Nun** nedür cürmi anuñ hışma hemān dūçār olup

Ꞑıl semāhat ey ‘azīzim çün firākuñ ‘ār olup

26. **Vav** vişāle ḥasreti olmuş ḳatīlün dem-be-dem

Ol hemān senden ḥimāyet ister ey baḥr-ı kerem

27. **He** henüz ḥāşıl olup senden faḳīrün maṭlabı

Çün saña cān *u* göñülden ol teveccüh eyledi

28. **Lam-elif** lāzım oldu *bu* ‘alīle bir devā buhl itmesin

Ki yesīr olsun heme emrün ü rıf‘at bulasın

29. **Ye** yā Ḥudā ol Faḥr-ı ‘Ālem ‘aşkına şavḳım ḳadīm

Nār-ı düzeḡden dirīḡ eyle beni vaşım Nedīm [40a]

Sonuç

Harput, ilim ve kültürün her şubesinde olduğu gibi klasik edebiyatımız için de önemli mahfillerden biri olmuştur. Harputlu olup klasik kültürümüze değer katmış ailelerin başında da “Efendigil”ler gelmektedir. Bu ailenin Osmanlı’daki son mümessileri Hacı Ömer Naîmî ve oğlu Müftü Kemâleddin Harput’un önemli divan şairlerindendir. Sadece yazmak, üretmekle yetinmemişler topladıkları yazma eserleri büyük bir özenle muhafaza ederek zamanımıza kadar taşımışlardır. Yusuf Kâmil Paşa Kütüphanesi bu aileye intikal etmiş ve ailenin de büyük gayretleriyle 2800’den fazla yazma ve matbu eser 1972 yılında *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi*’ne bağışlanmıştır. Eserlerin dijital ortama aktarılmasıyla da hemen her okuyucu bu yazmalara rahatlıkla ulaşabilmektedir. Ancak yazma eserlerin tasnifi ve kataloglanması önemli ve dikkat gerektiren bir iştir. Hemen her yazma eser kütüphanesinde rastlanan problemler Efendigil Koleksiyonu’nun da başına gelmiş ve bazı eserler kaybolmuş bazıları da hatalı şekilde kaydedilmiştir. Kütüphanedeki tüm yazmaların acil surette alanında uzmanlarca yeniden elden geçirilmesi gerekmektedir. Efendigil terekesinde yer alan Nedîm divanı durumun vehametini ortaya koymaktadır. Ahmed Nedîm’e mâl edilen bu Nedîm’in aslında kimliği meçhul yeni bir Nedîm olduğu anlaşılmıştır. Ancak yazma üzerinde herhangi bir istinsah kaydı, tarih vs. bilgisi olmadığı için kim olduğu tam olarak tespit edilememiştir. 92 varaklık yazmanın sayfa numaralarından ilk 88 varakının kayıp olduğu görülmüştür. Belki de Nedîm’in diğer eserleri, hayatına dair birkaç satırlık bilgi bu kayıp varaklar arasındaydı.

Kırma nesih ile istinsah edilen yazmanın ilk 38 varakında Arapça dualar ile Nedîm’in 45 civarında manzumeyi hâvî Arapça divançesi bulunmaktadır. Türkçe divanında ise 127 manzume tespit edilmiştir. Her iki kısım da elif-nâme türündeki bir mesneviyle başlar. Arapça elif-nâme 60 beyit, Türkçe elif-nâme 27 beyit kadardır. Türkçe divanındaki 127 manzumenin 112’si gazel olup heceyle de koşmalar nazmetmesi onun halk şiirine de temas ve temayülünün olduğunu gösterir. Bazı halk ve tekke şairlerinde gördüğümüz vezin ve kafiyei önemsememe durumu Nedîm’de de müşahade edilir.

Sarîh bir dile sahip şairin divanında Vehbî, Fehîm, Kâmil gibi bazı isimler ve Üsküdar yer adına tesadüf edilse de bu veriler şairin kimliğinin çözülmesinde yeterli olamamıştır. Birkaç münâcât, naat, hiciv ve elif-nâmesi dışında farklı bir tür ya da söyleme rastlanılmamıştır. Divanında ele

aldığı hususlar hemen her divanda görülebilen türdendir. Şüphesiz divanın ileride bulunması muhtemel yeni nüshalarıyla şaire dair bilgilerimiz daha da artacaktır. Unutulmaya yüz tutmuş bir şair daha tozlu raflardan arındırılarak gün yüzüne çıkarılmış ve edebiyat tarihindeki yerini alması sağlanmıştır. Türkçe divanı yakın zamanda kitap olarak neşredilerek ilim âleminin istifadesine sunacağımızın da müjdesini verelim.

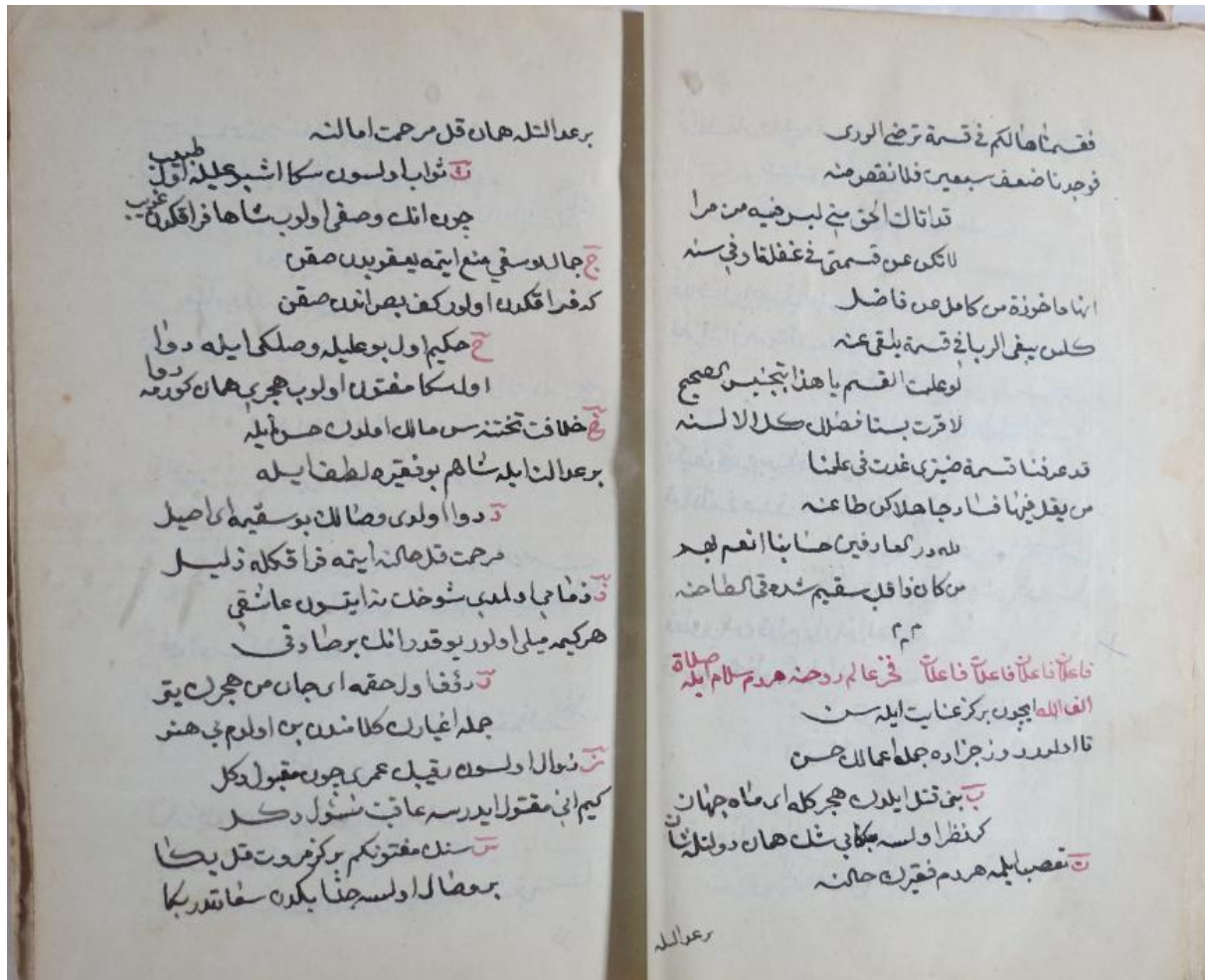
Kaynakça

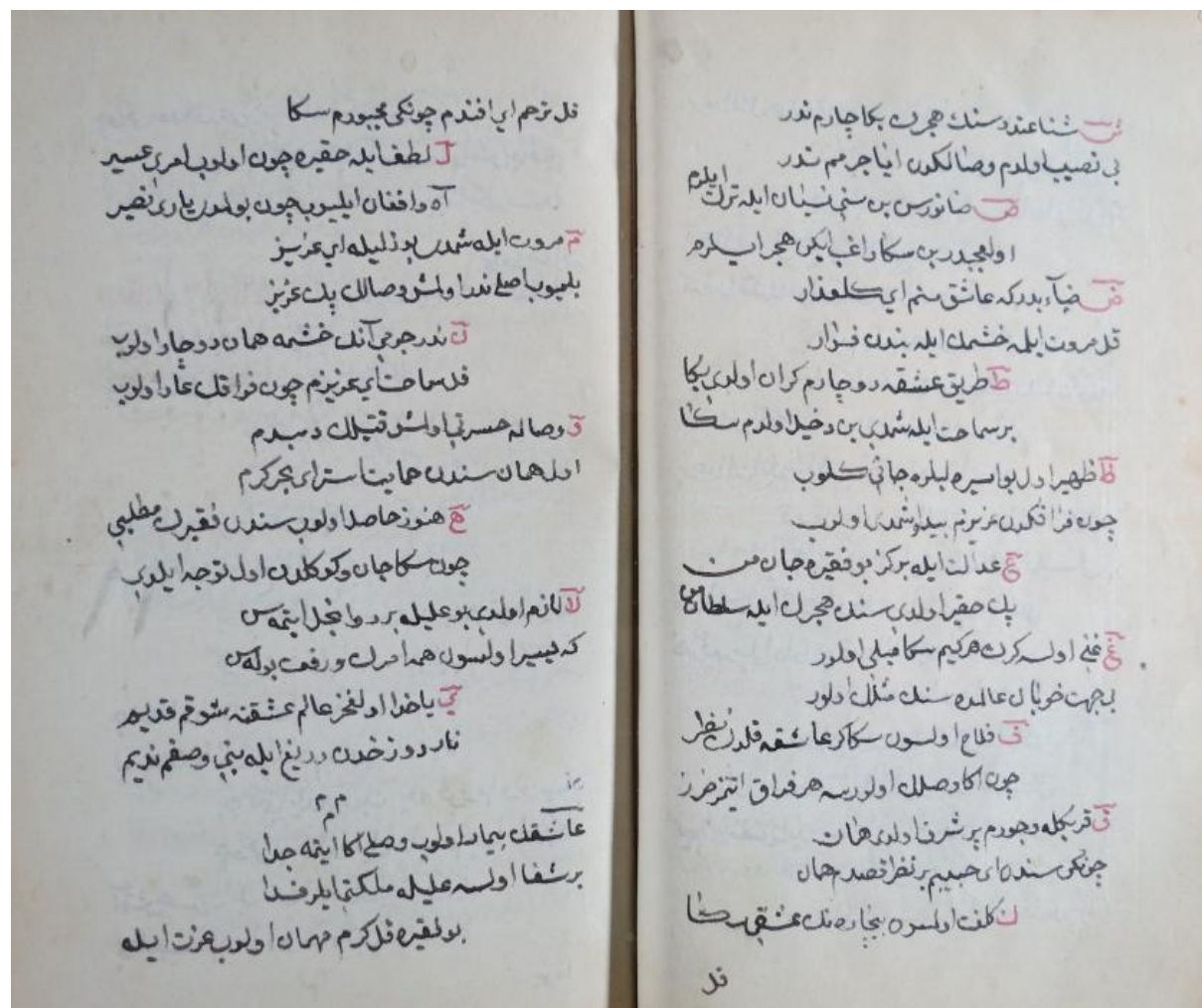
- Arslan, M. (2014). “Eginli-zâde Mahmud Nedim Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-eginlizade-mahmud-nedim-bey>
- Arslan, M. (2015). “Nedîm Efendi Erzurumlu”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim-nedim-efendi-erzurumlu>
- Ay, S. (2024). “Beyitlerinin Başlangıç ve Kafiye Harfleri Aynı Olan Bir Elifnâme: Râgıb’ın Elifnâme’si”, *Zemin*, 8, s. 26-49.
- Baki, Z. S. (2014). “Ali Nedîmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-nedimi>
- Efe, Z. (2021). “Nedîm”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nedim>
- Kaplan, H. (2022). “Klasik Türk Edebiyatında Elifname Geleneği ve İsmail Hikmetî’nin Elifnameleri”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), s. 437-484
- Karataş, A. (2020). *Harput Yusuf Kâmil Paşa Medrese ve Kütüphanesi*, Ankara: Desen Ofset.
- Karataş, A. (2020b). “Harputlu Şâir Rahmî Efendi’nin Neşredilen Divânında Bulunmayan Bazı Şiirleri”, *Şarkiyat Mecmuası - Journal of Oriental Studies*, Sayı: 36, s. 1-42
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Öztoprak, N. (2006). “Bursalı Feyzî Efendi’nin Elifnameleri”, *İ.Ü. E. F. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 35, s. 135-167.

Öztoprak, N. (2009). "Elif-nâmelerin Tertip hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildirileri*, 2 s. 818-823.

Sunguroğlu, İ. (1959). *Harput Yollarında II. Cilt*, İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.

Tıpkıbasım (Elif-nâme)

40a

39b